

LIBUŠE BRÁFOVÁ A JEJÍ SBÍRKA ODĚVŮ Z RODINNÉ POZŮSTALOSTI¹

Vanda Marešová

Libuše Bráfová and her Collection of Clothing from the Family Estate

Abstract: Part of the collections of the Department of Old Czech History (The Historical Museum of the National Museum) is formed by objects preserved for future generations by Libuše Bráfová, daughter of the politician František Ladislav Rieger and the granddaughter of the historian František Palacký. Libuše Bráfová played a dominant role in preserving the family legacy and creating the 'František Palacký and František Ladislav Rieger Memorial' exhibition, where several hundred exhibits connected with this important Czech family are displayed. A large number of collection items and archival materials from the family estate still remain hidden in depositories. The presented paper focuses not only on this remarkable woman of many talents and activities, and her family background, but especially on the analysis of circumstances of the creation of the collection of personal and home textiles and clothing accessories originally belonging to individual members of the Palacký, Rieger and Bráf families.

Keywords: Libuše Bráfová – Albín Bráf – Marie Riegrová-Palacká – František Ladislav Rieger – Marie Červinková-Riegrová – Department of Old Czech History, the Historical Museum of the National Museum – Collection of Textiles and Clothing Accessories

Contact: PhDr. Vanda Marešová, Oddělení starších českých dějin Národního muzea, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha; e-mail: vanda.maresova@nm.cz

1. Úvod

Osudy rodin F. Palackého a F. L. Riegra byly v minulosti dávno i nedávno podrobovány detailnímu výzkumu. Historici, archiváři i literáti se zaměřovali na vědeckou, politickou, kulturní a společenskou roli členů této významné rodiny 19. a 20. století. Edice korespondence, deníků/zápisků nebo úředních dokumentů nám dovolují nahlížet do rodinných vztahů, atmosféry domova i každodennosti. Analýza a deskripce předmětů denní potřeby, mezi něž patří i oděvy a oděvní doplňky, přispívají k lepší představě a pochopení každodenního i svátečního rodinného života. Poznatky můžeme s jistou opatrností aplikovat i na život měšťanských vrstev 19. století a 1. třetiny 20. století na našem území.

Příspěvek představí soubor textilu, který byl užíván jednotlivými členy rodiny Palackých, Riegrových a Bráfových. Oděvy začala ke konci 19. století shromažďovat Marie Červinková-Riegrová (1854–1895), dcera F. L. Riegra (1818–1903). Po předčasně zesnulé Marii převzala tento úkol její mladší sestra Libuše Bráfová (1860–1930), která ochraňovala rodinných písemných i trojrozměrných památek zasvětila poslední čtvrtstoletí svého života a soubor rozšířila o předměty vlastní nukleární rodiny zahrnující manžela Albína Bráfa (1851–1912) a syna Václava Bráfa (1888–1908).

Kolekce oděvů je unikátní nejenom kvůli společenskému významu vlastníků, ale i kvůli množství a heterogenitě materiálu. Soubor zahrnuje dámské, pánské i dětské oděvy, množství různorodých módních doplňků a bytový textil. Nejvíce jsou zastoupeny pohřební a vzpomínkové stuhu počtem bezmála 300 kusů. Ostatní typy oděvů čítají necelé dvě stovky inventárních čísel.

Nejvíce dochovaných oděvů a doplňků přísluší do dámského šatníku Marie Riegrové-Palacké (1833–1891) a jejích dcer Marie Červinkové-Riegrové a Libuše Bráfové. Méně jsou zastoupeny upomínky na F. L. Riegra a jeho dva zetě Václava Červinku (1844–1929) a Albína Bráfa.

Předkládaná studie je rozdělena do tří částí, z nichž první sleduje osud oděvů a oděvních doplňků ze zkoumané sbírky. Druhá část je věnována vztahu jednotlivých členek rodiny k oděvní kultuře a k praktickým stránkám zhotovení a údržby garderoby. Poslední část příspěvku prezentuje vybrané osobní předměty Libuše Bráfové, jejího manžela Albína a syna Václava doplněné jejich stručnými biogramy.

2. Prameny a literatura

Pro poznání života, povahy a názorů jednotlivých členů rodiny Riegrových a Bráfových je nutné se začíst do osobních

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/5dč, 00023272).

Obr. 1. Libuše Riegrová, kolem 1880 (Národní muzeum, H2-192952).

a úředních dokumentů a do korespondence uložených v Archivu Národního muzea (dále ANM) v osobních fondech Libuše Bráfové, Marie Červinkové-Riegrové, Marie Riegrové, Bohuše Riegra ml.² Osobních fondů členů této rozvětvené rodiny je pochopitelně více, např. osobní fond A. Bráfa, F. L. Riegra, F. Palackého, V. Červinky.³ Část písemné pozůstalosti také uchovává Literární archiv Památníku národního

písemnictví (dále LA PNP). Pro účely tohoto článku nemohly být kvůli své obsáhlosti vytěženy všechny inkriminované fondy.

Dalším zdrojem informací disponuje archiv oddělení starších českých dějin Historického muzea Národního muzea (dále HM NM). Zde jsou uloženy přírůstková agenda, evidence I. a II. stupně, restaurátorské zprávy, konzervační listy a v neposlední řadě materiály a odborné zprávy týkající se obnovy Památníku F. Palackého a F. L. Riegra⁴ v letech 1997–1998.

Důležitý obrazový pramen spravuje také ANM a oddělení starších českých dějin HM NM, a to stovky fotografií a negativů zachycujících podobu a životní prostředí členů rodin Palackých, Riegrových a Bráfových. Částečně zpracovaný fond fotografií je uložen v depozitáři v Terezíně.

Nakonec je potřeba zmínit neopominutelný trojrozměrný pramen, a to samotnou sbírku textilu původně uloženou v interiéru Památníku několik desetiletí a nyní již přes 20 let uchovávanou v depozitářích NM, nejdříve v Historické budově na Václavském náměstí v Praze, od roku 2011 v depozitářích HM NM v Terezíně.

Literatura věnovaná ženám z rodiny Riegrových se objevuje bezprostředně po jejich smrti. Na svou matku Marii Riegrovou-Palackou v knize vzpomíná její dcera Marie Červinková-Riegrová⁵, na Marii Červinkovou-Riegrovou zase její spolupracovnice Božena Augustinová.⁶ Dalšími autorkami, které později sepsaly své i vyléchnuté vzpomínky na Riegrovy a Bráfovy, byly Anna Lauermannová-Mikschová⁷ a Maryša Radoňová-Šárecká⁸.

Zápisky Marie Červinkové-Riegrové z let 1880–1886 vydal v edici v roce 2009 a 2013 odborný kolektiv archivářů pod vedením Milana Vojáčka.⁹ Ten se zabývá Riegrovými dlouhodobě, například i v souvislosti s hospodařením na statku Maleč, který v roce 1862 Riegrovi koupili.¹⁰ Nedlouho po smrti Albína Bráfa se ujal sepsání jeho životopisu Josef Gruber.¹¹

Z akademických prací můžeme zmínit bakalářskou práci Bereniky Kohoutové věnovanou dětství a mládí Libuše Bráfové.¹² Už ve svých závěrečných pracích obhájených na Masarykově univerzitě v Brně se rodině Palackých, Riegrových a Bráfových věnoval Pavel Máša.¹³ Ve svém konferenčním

2 ANM, osobní fond Bráfová Libuše, NAD č. 116; ANM, osobní fond Červinková-Riegrová Marie, NAD č. 131; ANM, osobní fond Rieger Bohuš, ml., NAD č. 302; ANM, osobní fond Riegrová Marie, NAD č. 304.

3 ANM, osobní fond Albín Bráf, NAD č. 115; ANM, osobní fond F. L. Rieger, NAD č. 303; LA PNP, fond F. L. Rieger; ANM, osobní fond František Palacký, NAD č. 268; LA PNP, osobní fond František Palacký; LA PNP, osobní fond Václav Červinka ml.

4 Současný název zní Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, dříve expozice nesla název Museum Františka Palackého nebo Památník Františka Palackého; v příspěvku někdy zkracuji na Památník.

5 Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie Riegrová rodem Palacká: Její život a skutky, Praha 1892.

6 Božena AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová: Životopisný nástin, Praha 1897.

7 Anna LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Lidé minulých dob: Kniha lidských a básnických osudů, Praha 1941.

8 Maryša RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české, Praha 1945.

9 Milan VOJÁČEK – Luboš VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I (1880–1884), Praha 2009; Milan VOJÁČEK – Luboš VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky II (1885–1886), Praha 2013.

10 Milan VOJÁČEK, František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč: Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa, Praha 2013; Milan VOJÁČEK, Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa, Praha 2014.

11 Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, život a dílo: Díl první. Paměti. Praha 1922; Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, život a dílo, Praha [1923].

12 Berenika KOHOUTOVÁ, Libuše Riegrová-Bráfová: Životní postoje v rodinných souvislostech, Bakalářská práce, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, vedoucí práce Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc., Praha 2007.

13 Pavel MÁŠA, Poslední věci vlastence: Smrt a pohřeb Františka Palackého, Bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., Brno 2013; Pavel MÁŠA, František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti, Dizertační práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., Brno 2022.

příspěvků v roce 2020 přiblížil vznik Památníku F. Palackého.¹⁴ O Památníku F. Palackého a F. L. Riegra vyšlo v letech 1935 až 2017 několik menších publikací (K. Stloukal, Z. Drobná, V. Přenosilová, D. Přenosilová).¹⁵ Článek, který prezentuje nejatraktivnější nově restaurované oděvy z daru dr. Bohuše Riegra ml., publikovala v roce 2018 Dana Přenosilová.¹⁶

3. Počátek a vývoj sbírky oděvů z majetku rodiny Palackých, Riegrových a Bráfových

Kdybychom měli vypsát seznam předmětů ve zkoumaném souboru a seřadit předměty podle četnosti výskytu, seznam by vypadal takto: pohřební a vzpomínkové stuhy, pánské klobouky a čepice, dámské čepičky, límce a fiší, rukavice, peněženky, kabelky, náprsní tašky a váčky, krajky a vzorníky, dečky, zástěry, šály a šátky, vycházkové hole, vázanky, náprsenky, dětské šaty, dámské klobouky, manžety, živůtky, deštníky a slunečníky, kapesníky, obuv, límečky, peleríny a kabáty, punčochy a ponožky, košile, sukně, spodničky, šaty, vesta, povijan, závěs na kord, závoj, šněrovačka.

Nejpočetnější soubor jsou stuhy z pohřbu Františka Palackého, konaného ve dnech 27.–31. května 1876. Vzhledem k tomu, jak velkolepý to byl pohřeb, nás ani nepřekvapí, že se dochovalo 279 stuh. Mnohé další byly rozebrány truchlícími davy na památku. Ostatních předmětů je méně, a to necelé dvě stovky. U některých věcí není složité určit majitele. Díky sestrám Marii a Libuši Riegrovým můžeme nalézt v krabicích a papírových obalech lístečky s popisem, např. že oděvy nosila maminka v Římě. Jinde je napsáno „*zástěrky paní Riegrové*“. U ostatních předmětů se můžeme majitele dopátrat díky iniciálám, například na kloboucích A. Bráfa, nebo díky obsahu náprsních tašek, například legitimace F. L. Riegra. U většiny oděvů nebo doplňků se můžeme pouze dohadovat, kdo přesně byl jejich nositel. V případě dětských oblečků to teoreticky mohly být všechny děti v rodině, stejně jako dnes bylo běžné dědění oblečení a vybavičky mladších dětí po starších. Obvyklé bylo i půjčování svrchních oděvů nebo jejich součástí jako vázanka nebo šátek mezi jednotlivými členkami rodiny. Stejně tak bylo běžné časté přešívání a přebarvování starších oděvů, tak aby ještě nějakou dobu posloužily, třeba i jiné nositelce/nositeli.

Díky zápisníkům L. Bráfové se dozvídáme, že si rodina záměrně uchovala vybrané upomínky na své zesnulé členy [zde miněno v Malči – pozn. V. M.]: „*Památky po matce v prádelníku mezi okny ve velkém otce pokoji – bibliotéka její se zápisky v rohu severním tamtéž – i na sekretáři proti. Též něco v prádelníku (prádlo po matce) v malém otce pokoji. Památky po Palackém v černé almaře v jeho pokoji.*“

Palackého knihy i prádlo jeho i něco v prádelníku v otcově malém pokoji – v dolním šupletí. Ale též věnce z matčina pohřbu. Některé věci Marie v almaře v Huškově pokoji.“¹⁷

Rovněž díky rodinné korespondenci uchované v ANM zjistíme, že existenci a uložení osobních předmětů po jednotlivých zemřelých rodinných příslušnících řešili dědicové průběžně i desítky let. Rozsáhlé jsou pasáže o šatstvu Marie Riegrové, které měla s sebou v Římě v době skonu v březnu 1891.¹⁸ V jiných dopisech zase Václav Červinka, jako čerstvý vdovec v roce 1895, žádá svou švagrovou Libuši o ošacení své manželky Marie. V dalších letech Václav Červinka informuje svoji švagrovou, kde a jaké osobní památky uchovává a co s nimi zamýšlí.¹⁹

Abychom si udělali představu, jaké předměty byly v domácnosti paní Bráfové, musíme se ponořit do průzkumu její poslední vůle a následného dědického řízení. Které předměty dnes spravuje NM a jak velké množství věcí bylo odkázáno, prodáno nebo rozdáno po úmrtí paní Bráfové? A především co je důležité pro tuto studii, najdeme informace o oděvech?

Podle poslední vůle Libuše Bráfové, sepsané 30. srpna 1929 v Roztokách,²⁰ se stává univerzálním dědicem její synovec dr. Bohuslav Rieger ml. (1895–1976). Text závěti je poměrně dlouhý, zůstavitelka se rozepisuje o svém přání zachovat interiér v přední části pražského domu pro budoucí generace v nezměněné podobě s památkami po svých předcích. Dále detailně vypisuje jednotlivé legáty ostatním členům širší rodiny, např. šperky, knihy, porcelán, sklo, vybavení kuchyně atd. K oděvům nalézáme poznámku, že obnošené šatstvo a čtyři páry obnošených bot byly rozdány, staré osobní prádlo bylo předáno Ludmile Roubalové, služebné z roztocké vily, kterou Bráfovi koupili v roce 1903.

Část textilní pozůstalosti nebyla předmětem dědického jednání a zůstala v prostorách nově vznikajícího Palackého muzea. Ve složce s dědickým řízením je uložen Výkaz pozůstalosti DII 187/30, který vypracoval JUDr. Schauer, kde je vyčíslena hodnota části pozůstalosti: „šatstvo a prádlo“ 750,-; „výšivky, porcelán a sklo“ 8 000,-; „bytové zařízení v Praze a v Roztokách“ 22 630,-; „skvosty“ 1 930,-.²¹

V roce 1961 odevzdal dr. Bohuslav Rieger ml. veškeré vybavení Památníku F. Palackého československému státu, konkrétně Národnímu muzeu. Máme před rokem 1961 a po roce 1961 k dispozici kompletní seznamy oděvů?

Karel Guth, kurátor Národního muzea a jeden z autorů expozice Památníku F. Palackého, sepsal mezi lety 1931–1942 „*Seznam musea Františka Palackého a Dra Fr. Lad. Riegra*“. Soupis je zaměřen na nábytek a umělecká díla, o oděvech jsou minimální zmínky, např. několik kusů bytového textilu, „*klobouk F. L. Riegra na menší skříni u knihovny,*

14 Pavel MÁŠA, „Já chci staré věci zachovat a zařídím museum v domě...“ Domovy Libuše Bráfové jako místa osobní a národní paměti. Konference Promýšlet Evropu 20. století: Idea šťastného domova, která se konala 20. a 21. října 2020 v Brně.

15 Karel STLOUKAL, Museum Fr. Palackého a Fr. Lad. Riegra. Praha 1935; Zoroslava DROBNÁ, Památník Františka Palackého v Praze: Průvodce sbírkami. Katalog a průvodce oddělení starších českých dějin Historického muzea v Praze, Praha 1990; Věra PŘENOSILOVÁ, Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Praha 1999; Dana PŘENOSILOVÁ, Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Praha 2018.

16 Dana PŘENOSILOVÁ, Oděvy z daru dr. Bohuslava Riegra ve sbírkách Oddělení starších českých dějin Národního muzea, Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum, 2018, roč. 63, č. 3–4, s. 226–236.

17 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 17

18 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, korespondence s M. Červinkovou-Riegrovou.

19 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 5, korespondence s Václavem Červinkou.

20 ANM, fond Rieger Bohuš ml., NAD č. 302, karton 16, inv. č. 607.

21 Tamtéž.

na psacím stole domácí čepice (fez), na menší skříni klobouk F. Palackého, na stole 1 čepice (stínítko)“.²²

V archivu oddělení starších českých dějin HM NM existuje strojopisný nedatovaný seznam oděvů s nadpisem „Umístěno ve skříni v pokoji Dr. Riegra“ a „Rodinné památky: 5 ks pláštěnky po pí. Palacké a pí Červinkové-Riegrové; 2 ks živůtky po pí. Riegrové a pí L. Bráfové; 2 ks černé zástěry po pí Riegrové; 1 ks černá hedvábná zástěra po pí. Palacké; 7 ks části svatebního úboru po pí. L. Bráfové – život, závoj, vlečka, pruh hedvábí, dvě sukně z podšívky, živůtek; 2 plesové živůtky; 2 ks šály gázová a tylová strojově vyšívána; 2 ks šátky krajkové černé; 1 ks černý šenilkový límec po pí. Palacké; 1 ks šátek černý vlněný; 2 ks šátky vlněné s třásní; 5 ks černé krajkové čepce; 5 ks krajkové čepce světlé; 6 ks klobouky dámské; 7 ks šátečky batistové trojhranné; 24 ks límečky dámské krajkové; různé rodinné památky; dětské prádélko, šátečky a pokrývka; celkem 74 ks“.

Další seznamy nebyly v archivu oddělení nalezeny, pouze strojově psaný soupis s názvem „Úhrnný počet kusů: Ve skříni v pokoji Dra. Riegra 74 ks; v druhém pokoji truhla u dveří 167 ks; v druhém pokoji prádelník, prvá zásuvka 312 ks; v pokoji druhém, prádelník, zásuvka druhá 367 ks; v druhém pokoji, prádelník, zásuvka třetí 919 ks; v druhém pokoji ve vitrině a ve vitrině v síni 77 ks; celkem 2 452 ks“. Zcela určitě se nejedná pouze o oděvy a oděvní doplňky osobně nošené rodinnými příslušníky. Ve skříních a prádelníku byly schovány i další druhy předmětů, např. vybavení domácnosti a etnografické sběry L. Bráfové. Oba seznamy byly pravděpodobně pořízeny po roce 1961 v souvislosti s přebíráním Památníku do správy Národního muzea.

Ze sdělení Lubomíra Sršně, bývalého vedoucího oddělení starších českých dějin, a z jeho odborných zpráv se dozvídáme, že rodinná sbírka textilu nebyla po desetiletí objektem zájmu ani dědice dr. Bohuslava Riegra, ani od roku 1961 pracovníků Národního muzea. Podle přírůstkového seznamu z let 1961–1967 se evidoval pouze výběr vystavených anebo nejcennějších předmětů. Vybavení domácnosti, suvenýry z cest, rodinná alba, skicáře, oděvy a oděvní doplňky nebyly až na výjimky do evidence zahrnuty a byly uloženy ve skříních, prádelnicích a bednách přímo v expozici a v přilehlých prostorách.²³

Ze vzpomínek někdejšího kurátora oddělení Denka Čumlivského²⁴ vyplývá, že větší množství oděvů a drobnějších rodinných památek bylo v 70. a 80. letech 20. století beze změn umístěno ve skříních a truhlách ve všech prostorách Památníku. Předměty na evidenci a restaurování zatím čekaly.

Poslední seznam, který je uložen v archivu oddělení starších českých dějin, je sepsán Věrou Přenosilovou, tehdejší kurátorkou textilu. V letech 1997–1998 společně s Lubomírem Sršněm zajišťovala rekonstrukci Památníku F. Palackého a F. L. Riegra. Seznam eviduje obsah krabic uložených v komoře u Riegrovy pracovny a ve skříních rozmístěných po celém interiéru. V seznamu není zaznamenán pouze tex-

Obr. 2. Marie Palacká, kolem 1850 (Národní muzeum, H2-192824).

til, ale i skicáře, fotografie a diapozitivy, krabičky, obrázky, kufr a vybavení domácnosti jako misky, konvičky a talíře. Na podnět L. Sršně byla sbírka textilu kurátorkou V. Přenosilovou nejen uložena do depozitářů v Historické budově NM, ale především kompletně sepsána a zařazena do evidence II. stupně.

4. Vztah k oděvům a módě v rodině Riegrových a Bráfových

4. 1. Marie Riegrová-Palacká

Marie Riegrová-Palacká, matka Marie a Libuše, byla odmalována vedena k tomu, že žena má ušít prádlo, eventuálně uplést a uháčkovat, pro celou rodinu. Říkávala: „Po mé smrti si dělejte, co chcete, pokud budu živa, tak to zastanu.“²⁵

Kvůli špatnému zdravotnímu stavu své matky Terezie Palacké musela od dětství hodně pomáhat v domácnosti, sama své patnáctileté dceři Marii v roce 1869 vyprávěla: „Vzpomínám si na svoje mládí a právě na věk svůj, který se tvému nynějšímu rovná. Tenkrát bývala má matka mnoho churava a nemocna. Pravívalo se mi, že nebude dlouho živa.

22 ANM, fond Karel Guth, NAD č. 156, karton 3, inv. č. 199

23 Lubomír SRŠNĚ, Zpráva o probíhající rekonstrukci Památníku Františka Palackého v Praze, Zpravodaj Historického klubu. Časopis Sdružení historiků České republiky (Historického klubu 1872), 1997, roč. 8, č. 1, s. 47. Za odbornou konzultaci děkuji PhDr. Lubomíru Sršňovi.

24 Za odbornou konzultaci děkuji PhDr. Denkovi Čumlivskému.

25 M. ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie Riegrová rodem Palacká, s. 184.

*Péče o ni vyžadovala, aby se neobírala nijak hospodářstvím. Bylo mi zastávati matku v celé domácnosti, často na měsíce výhradně, často pod jejím návodem, který ale byl velmi nedokonalý, protože nemohla vycházet a dohlížet, a protože mi to již i přenechávat si uvykla. Činíc to z povinnosti, činila jsem to i ráda a dosud vím, jak mi to bylo a jest posud užitečné.*²⁶ O šití a domácí práci Marie Riegrová říkala, že ji žena potřebuje, že utiňuje nervy. Nepokládala domácí práce za podřadné a ponižující, spíše za mravní povinnost dobře se o své bližní postarat.²⁷

O velké pílí své matky, co se týká šití a pletení, se poměrně obšírně rozepisuje Marie Červinková-Riegrová. Za letní měsíce Marie Riegrová-Palacká našila mnoho tuctů prádla a mužských košil a 150–200 dětských šatiček pro opatrovny. Také sama šila výbavy svých dcer. Marie dále vzpomíná na časná rána, kdy hned po probuzení slyšela v pokoji nad sebou klapat šicí stroj a večer maminku prosila, ať už přestane pracovat. Ve šťastném manželství Riegrových byly prý největší mrzutosti kvůli Mariině ustavičné práci, kdy i při procházkách do kopců neodkládala pletení. Rieger jí hrozil, že jí nitě potrhá, aby už nemohla pracovat. Když někdy vyšla na procházku bez pletení, ohlašovala: „*Dnes jsem na oslavu tatínkova příchodu ani punčochu nevzala, prosím abyste si toho vážili.*“²⁸

Když pak ke konci léta „obšila“ celou rodinu, na podzim zbylo trochu času i na její šatník, který byl dost skromný a jednoduchý. Například nenosila šperky. Neměla ráda, když od členů rodiny dostávala velké dary. Jednou od dcer obdržela šaty, které pověsila do almarý se slovy: „*Já vás to musím odnaučit.*“²⁹

Marie ve svých vzpomínkách na maminku popisuje její nechuť zabývat se módou. Matka dceři v dopise psala: „*Ty zákony, podle kterých ty praviš: to sluší, nesluší – já neznám.*“ Přes svou vrozenou skromnost Marie Riegrová-Palacká nerezignovala na vkusné ošacení, někdy také vyšla ven ve slušivých šatech. To pak prý, když se vracela ze schůzi komitétu, se smávala: „*To se dnes paní divily, to bylo obdivování.*“³⁰

Marie Riegrová vedla ke skromnosti a šetrnosti též své dcery, její životní názory probleskují i v rodinné korespondenci, například když píše své dceři Libuši do švýcarského penzionátu: „*Daremnost je toužiti po ozdobnější šatstvu, nežli prostředky dovolují a ještě daremnější pak nepozornost a nešetrnost s ním a opíčení se zevnější dle mody a rodin výše postavených, doma pak chovati nepořádek a nehospodárnost-nepracovitost.*“³¹

Riegrovi patřili k majetné měšťanské a velkostatkářské vrstvě obyvatelstva. Jejich občasná svízelná finanční poměry pramenily z nepřetržité dotace dobročinných spolků i jednotlivců a podpory českého kulturního a vědeckého života. Mnoho prostředků investovali do velkostatku Maleč, jehož výnosnost byla diskutabilní.³² V jednom z nesnadných období si manželka F. L. Riegra stěžuje své dceři Libuši, že si stále nekoupila nové šaty, nosí staré loňské černě obarvené, „*jsou už hanebně chatrné*“, a žluté má už tři roky a jsou špinavé, na ulici nosí černé staré svatební.³³

U Riegrů bylo zvykem, že děti vánoční dárky vymýšlely a vyráběly samy, jednalo se například o polštářky, stínítka, záložky do knih, kresby nebo básně. K Vánocům dostávali členové rodiny i oděv, oděvní doplňky a látky na šaty. V listopadu 1874, když Libuše studovala v penzionátu ve švýcarském Sankt Gallen, jí Marie Riegrová navrhuje, jestli nechce dědečkovi k Vánocům uháčkovat čepičku.³⁴ Poté se jí v povánočním dopise ptá, co jí Ježíšek v penzionátu přinesl. A vzápětí podává výčet dárků, které se rozdělovaly v Praze: F. L. Rieger dostal župan, Marie Riegrová šedivé šaty ušité u sv. Ludmily³⁵, Marie Červinková-Riegrová silný kožíšek, Václav Červinka čepici, František Palacký barchet³⁶ na noční kamizolky.³⁷

Marie Červinková-Riegrová si zapsala vánoční dárky v roce 1882: velký cestovní kožíšek, ušití černých šatů. Matce darovala zástěru, manželovi hedvábný šátek, bratrovi rukavice a kravaty.³⁸ Další Vánoce, roku 1883, se v rodině rozdávaly tyto dárky: Marie dostala na hnědé soukenné šaty, šátek modrý žinylkový, rukavice. Matce dala vyšívání, služkám šátky.³⁹ Před Vánoci 1889 děkuje Marie v dopise své matce za štědrý dárek k Ježíškovi, ve Vídni si za darované peníze koupí pláštík. A připisuje, že Václav potřebuje buď černý kabát (*Kaiserrock*), anebo vysoké boty. Ocenil by i kožený povlak na nošení flinty na zádech místo plátěného.⁴⁰ V následujícím dopise už Marie matce referuje, že si na vídeňské Mariahilfer Straße kupovala „*pláštík plišový a pak látky*“.⁴¹

Jedním z hodnotných a velmi užitečných vánočních darů, kterým František Palacký v roce 1866 překvapil svoji dceru Marii, byl šicí stroj. Marie Riegrová v duchu rodinné tradice také ráda vyráběla dárky sama. Její zeť Václav Červinka jí v roce 1889 v dopise vyslovil díky za čepici a tygrovanou deku k Vánocům.⁴² Ve sbírce textilu se dochovalo několik domácích čepic s kšiltlem, které Marie Riegrová zhotovila pro svého manžela i otce.⁴³ V depozitáři jsou rovněž uloženy polotovary ručně vyšíváných svršků domácích pantoflí.⁴⁴

26 Tamtéž, s. 11.

27 Tamtéž, s. 184.

28 Tamtéž, s. 184–185.

29 Tamtéž, s. 186.

30 Tamtéž, s. 189.

31 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 9. 2. 1876.

32 M. VOJÁČEK, František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč.

33 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 12. 12. 1875.

34 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 14. 11. 1875.

35 Spolek svatě Ludmily – dámský spolek založený v roce 1851, M. Riegrová byla členkou.

36 Barchet = měkká bavlnářská tkanina.

37 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 27. 12. 1875.

38 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 343.

39 Tamtéž, s. 535.

40 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové 7. 12. 1889.

41 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové 11. 12. 1889.

42 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, V. Červinka M. Riegrové 16. 1. 1889.

43 Čepice H2-187358, H2-187411, H2-187412.

44 Sbírkový předmět H2-193213.

4. 2. Marie Červinková-Riegrová

Marie Červinková-Riegrová se vydala ve stopách své matky nejen na poli filantropie, ale i v každodenní snaze věnovat se rukodělným činnostem. Marie se ve svých zápiscích i v písemném styku se svojí matkou a sestrou mnohokrát zabývá oděvem, šitím a nákupy. Zvláště první roky po svatbě matce sděluje: „... já budu ten týden šít tři spodní živůtky – dva Libuše a jeden sobě, protože mám jen jeden.“⁴⁵ Marie dále píše, že Libuše ještě nepůjde šít na stroji, protože je obtížné pracovat s dvojími látkami. Libuška prý radši háčkuje. Druhý týden si Marie chce šít černé kartonové šaty. Také chválí čísla *Bazaru*⁴⁶, kde jsou vyobrazené tuniky. Ptá se maminky: „Kdybych věděla, že by se to dobře pralo, udělala bych si tuniku v celosti s životem, prosím Tě, zeptej se tetičky, co tomu řekne.“⁴⁷ Starší sestra učila ručním pracím i mladší sestru, společně například šily „bělomodré“ šaty.⁴⁸

Slečna Marie Riegrová (vdala se 28. září 1874), když za letních měsíců pobývala v Malči, vyučovala chudé vesnické děti psaní, čtení, počítání, dívky pak také ručním pracím. Sama si v deníku z té doby poznamenala: „Ráno se připravuji, pak učím děti, šiju, hraju na klavír, studuji dějiny literatury – čas nestačí – zbytečně mnoho času berou též procházky.“⁴⁹ V pozdějších letech jí pravděpodobně s letní školou pomáhala i Libuše. Marie se v dopise ptá Libuše, jak se rozmyslela: „Budeš se mnou chtít v létě vyučovat dívky v pletení a šití? Pomoc by bylo potřeba.“⁵⁰

Již jako vdaná paní si Marie Červinková-Riegrová poznamenala, že vykonávala ruční práce, a stanovila si na další týden striktní plán.

Plán na budoucí týden, totiž od 25. dubna do 2. května
[1880 pozn. V. M.]

Správa prádla

Správa modrých letních šatů /+ zároveň režných černých županů, červených, zimních, župan atd./

Zřízení šatů starých /+ /

Zřízení snad ještě černých kartounových. /- ale všechny letní šaty přešívány a povoleny/

Dle volné chvíle vyšívát neb plést⁵¹

Sestry Riegrové byly povahově rozdílné, ale spojoval je zájem o výtvarné umění, o hudební a divadelní představení a účast na odborných přednáškách a debatách. Dospívající Libuše se po návratu z penzionátu pozvolna zapojovala do společenského života a snažila se na popud své matky být pozitivnější a společenější osoba, než jak jí velela její přirozená náтура. Ani jedna ze sester nevyhledávala povrchnost tanečních zábav. Obě se ale s potěšením zúčastňovaly pravidelných domácích plesů. V zápiscích si můžeme přečíst poznámky o některých z nich, stejně tak i o zvolené

Obr. 3. Marie Červinková-Riegrová, 70. léta 19. století, Praha (Národní muzeum, H2-143188).

garderobě. V únoru 1880 oblékla Marie nové modré kašmírové šaty s červenými růžemi. Libuše byla podle Mariiných vzpomínek ve svých šedivých šatech příliš jednoduchá.⁵² V té samé plesové sezóně ještě sestry navštívily ples u Braunerů, kdy Libuše vynesla nové bílé tarlatánové⁵³ šaty se žlutým atlasovým živůtkem a červenými růžemi.⁵⁴ Plesům předcházelo v lednu 1880 společenské setkání u Lauermannů, kam se sestry dostavily v černých šatech – Marie navíc s gázovým převlekem.⁵⁵

O rok později, v lednu 1881, si Marie poznamenala, že si oblékla staré bílé atlasové šaty s černými kraječkami s pár růžovými růžemi. Libuše zvolila bílé šaty s červeným atlasem.⁵⁶ Poté se dozvídáme, že Marie přešla s pomocí švadleny svoje svatební šaty, k šatům byl nově zhotoven červený plyšový živůtek. Z domácího plesu u Riegrových konaného

45 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové jaro 1875.

46 Bazar – příloha časopisu Květy (1869–1872) a Světozor (1872–1899), poté vycházející pod názvem Módní list pro dámy (1900–1925).

47 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové jaro 1875.

48 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové 19. 5. 1876.

49 B. AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová, s. 23.

50 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Riegrové 22. 3. 1875.

51 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 39.

52 Tamtéž, s. 25.

53 Tarlatán – řídká bavlněná tkanina v plátňové nebo keprové vazbě, někdy s kovovými nitěmi.

54 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 26.

55 Tamtéž, s. 25.

56 Tamtéž, s. 121.

dne 7. ledna 1882 si Marie Červinková-Riegrová uschovala světlé prstové kozinkové rukavičky.⁵⁷

V zápiscích Marie zmiňuje i běžné pracovní činnosti, které však pro badatele mají význam při identifikaci sbírkových předmětů. V dubnu 1880 můžeme číst zápis, že Marie párala a čistila staré krajky a samet. A začala šít mamince černý čepce.⁵⁸ V depozitáři skutečně nalézáme několik kusů černých jednoduchých čepců, a dokonce jeden rozpracovaný polotovar.⁵⁹ Nejen čepce, ale i některé renovace klobouků zručné ženy z měšťanské vrstvy zvládly v domácím prostředí, například Marie sděluje své sestře Libuši, že se zabývá „zvláštní prací, totiž přešívám starý klobouk, aby měl trochu slušnější modernější formu (rozpárala jsem slámu)“.⁶⁰

Na pokrývkách hlavy, které byly zhotoveny profesionální modistkou a které si rodina schovala, rozpoznáváme obchodní značky firem: Haute Nouveauté; Modes Louise Böhm Praha, Jungmannova třída číslo 748; Alexander Müller bürgl. Hutmacher. Wien IX., Währingerstr. No. 18; LR/R. DE. Riechellieu 102/Paris; Anton Srba, c. a k. dvorní továrna klobouků v Praze, Ovocná ulice 14; Václav Čekan, Praha; JS/TRADE MARK; Dames Melville & co./14.56 Regent Street/London; A. Stibral, Prague Vodičkova ulice.

Časté pobyty ve Vídni trávila Marie Červinková-Riegrová nejen politickými⁶¹ a společenskými pochůzkami, ale cestou využívala i pro obohacení garderoby své i svých bližních. V březnu 1889 píše své matce, že jí posílá „regenmantel“.⁶² Otec za něj zaplatil 20 zlatých. Marie ví, že matka chtěla „něco dolmanovitého“ (tzn. širší kabát s volnými rukávy). Marie si do šatníku pořídila černý pláštík za 25 zlatých. Nabízí, že může obstarat i letní kartonové látky pro Libuši.⁶³

4. 3. Libuše Bráfová

Obě dcery Marie Riegrové-Palacké byly odmala vedeny k ručním pracím. Tato dovednost patřila k základnímu vzdělání slečny z „dobré rodiny“. Nejen rodinná výchova, ale i předměty ve škole tyto dovednosti tříbily.

Podle vysvědčení z III. třídy z roku 1873 z Městské dívčí školy v Praze byla Libuše Riegrová v předmětu „ženské práce“ mírně nadprůměrnou žákyní. Učitelka A. Dlouhá svoji žačku ohodnotila prospěchem velmi dobrým za bílé šití, dobrým za šití šatstva a šití na stroji. Zevnějšek měla Libuše dle zápisu na vysvědčení úhledný.⁶⁴ Z tohoto období zřejmě pochází i Libušin „Notes“, kde najdeme krejčovské míry matky, sestry, bratra i samotné Libuše.⁶⁵

V korespondenci mezi studentkou Libuší a její matkou lze nalézt mnoho zmínek o oděvech a jejich údržbě. Od podzimu 1875 do jara 1876 pobývala Libuše v penzionátu Exile Supérieure de Jeunes Filles v Sankt Gallen a pravidelně si s matkou psala nejen o životě v penzionátu a o vyučování, ale i o ryze praktických záležitostech. Libuše například děkovala za bačkory, punčochy a flanelové kalhoty a divila se, proč matka poslala svoje, když je potřebuje víc.⁶⁶ V následujícím dopise si stěžovala, že je dost sněhu, a mamince opět děkuje za punčochy.⁶⁷ Marie Riegrová byla velmi starostlivá matka, v písemném styku neustále dceru nabádá, ať se dobře šatí, nosí teplou sukni, pletené punčochy atd.⁶⁸ Na noc si má Libuše navlékat rukavice.⁶⁹

V penzionátu se Libuše kromě stěžejních předmětů, jako byla francouzština, němčina, počty, kreslení, hudba, zdokonalovala i v ručních pracích. Na vysvědčení si Libuše mohla přečíst hodnocení „sehr gut“ za „nähen, flicken, stricken, häkeln, zuschneiden“, tzn. šití, spravování, pletení, háčkování a střihy.⁷⁰ Marie Riegrová se v každém dopise své dcery dotazuje, jaké učivo probírají, jaké jsou učitelky, jak vychází se spolužačkami, a také se zajímá o výuku ručních prací. Na učení má jasný názor a dceři radí: „Jakým se učíš pracem ženským? Nelituj výloh na materiál k učení – jenom žádné vyšívání vlnou, kde je potřeba i knihaře a takové zbytečné věci ty se neuč. Bílému vyšívání, spravování, šití nějakému užitečnému nebo pracem novým – to si vyber co tam učejí – a hled' se v žehlení a domácnosti přivčít.“⁷¹ Ptá se své dcery, na čem pracuje, „snad ještě neháčkuje, to by bylo hloupé!“. A dále Marie Riegrová plánuje, že se Libuše v létě naučí šít na stroji a v zimě už bude šít šaty.⁷² V dalším dopise navrhuje Libuši, že jí koupí šicí stroj (jestli budou peníze), aby byla vlastní paní.⁷³

Když Libuše a její starší bratr Bohuš Rieger (1857–1907) dospívali a navštěvovali v Praze školy, žili často několik týdnů v domě v Palackého ulici bez rodičů, které jejich pracovní povinnosti odvelely do Malče nebo Vídně. Z této doby se dochovaly dopisy, které Marie Riegrová-Palacká psala svým dětem. I zde je mnoho mateřských doporučení o nutnosti čistit si zuby dvakrát denně, mýt si pořádně nejen obličej a ruce, ale i krk a „předprsi“ a také dbát na gardero-bu, jestli není potřeba „správka“.⁷⁴ Rok předtím Marie Riegrová žádá svou třináctiletou dceru, aby se už naučila sama česat – kdyby si vlasy upravila s „cestkou uprostřed“, snad by účes sama zvládla, je lepší být samostatná než spoléhat

57 Sbírkový předmět H2-193223/1, 2. Na rukavičkách je perem nápis „Domácí ples 1882 7/ledna“.

58 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 36.

59 Čepce H2-193307, H2-193309.

60 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Bráfová 31. 5. 1893.

61 Marie několik let doprovázela svého otce při politických aktivitách jako jeho asistentka.

62 Regenmantel = z němčiny kabát/plášť do deště.

63 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, M. Červinková-Riegrová M. Riegrové 22. 3. 1889.

64 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 1, inv. č. 1.

65 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 1, inv. č. 8.

66 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, L. Riegrová M. Riegrové 30. 1. 1876.

67 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, L. Riegrová M. Riegrové 20. 2. 1876.

68 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 30. 12. 1875.

69 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 16. 1. 1876.

70 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 1, inv. č. 1.

71 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 21. 10. 1875.

72 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 16. 1. 1876.

73 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 2. 2. 1876.

74 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 4. 6. 1874.

na služku. Na dalších řádcích čteme, co si má Libuše zabalit na prázdniny do Malče („botky telecí a teplý pláštik“).⁷⁵ V jiném dopise matka píše dětem, že posílá pár punčoch a manžet, a pokračuje: „Šaty si dejte ušít ke sv. Ludmile – a konto, které tam bude od ušití a od ušití tvé sukně a plovacích kalhot, dejte tatínkovi aby ho zaplatil – on to učiní.“⁷⁶

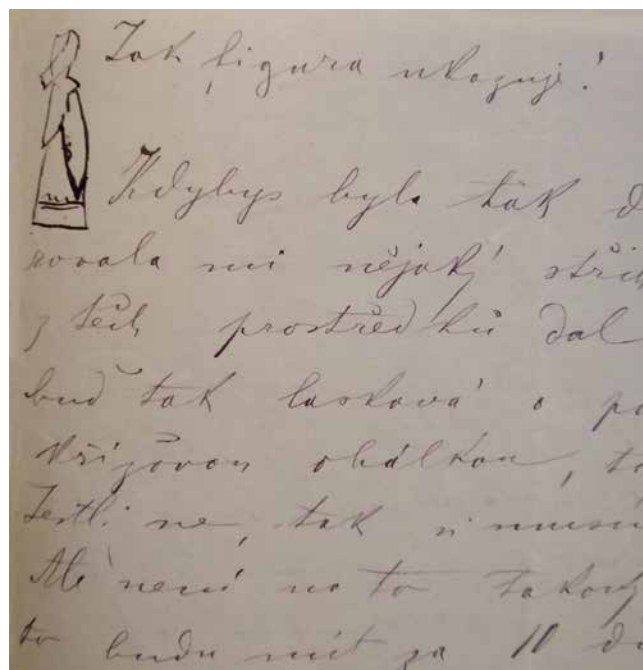
V pozdějších letech píše Libuše-novomanželka své matce, že si chce nechat šít šaty žluté a černou blůzu, oděv na matiné⁷⁷ si dala šít u Hantichové.⁷⁸ Jméno Hantichová se objevuje častokrát, protože se jednalo o nájemnici v domě v Palackého ul. 7, u které rodina F. L. Riegra zadávala krejčovské práce. Kupříkladu v roce 1913 obdržela Hantichová za svoji práci 13 zl.⁷⁹

Také v korespondenci psané mezi sestrami se dočítáme informace k oděvům a módě, o které spolu diskutovaly. Nejčastěji se jedná o sdělení, že začínají šít nějaký nový kus garderoby, že byla zakoupěna látka, kde a za kolik, jaké šaty byly odeslány atd. Hned v prvním dopise z roku 1869, který je uložen v kartonu rodinné korespondence v ANM, píše čtrnáctiletá Marie své téměř devítileté sestřičce Libuše, že jí maminka pošle bílé a růžové batistové šaty, které jsou určeny k narozeninám.⁸⁰

Sestry si navzájem udělují doporučení, kupříkladu před Libušiným odjezdem do Františkových Lázní v červnu 1891 jí Marie radí, které oděvy zabalit: především jedny teplejší šaty a teplejší jupičku nebo ještě lépe „regenmantl“ (léčivá voda se pije zrána a pochoduje se za každého počasí), dále kromě teplých šatů ještě jedny letní a jedny trochu parádnější letní pro odpolední vycházky a nesmí zapomenout na matiné, aby „mohla doma v něm chodit, to je velké pohodlí a potřebné po lázni“. Není potřeba si pořizovat nové šaty, na barvu se neohlížet,⁸¹ „vždyť tě tam neznají a maminka nebožka sama by toho od Tebe nežádala“.⁸² V mnoha dopisech jsou obsaženy i ryze účelné prosby o zakoupení „kaniček“ a „knoflíčků nitěných ke košilím a spodním kalhotám“.⁸³

Starší Marie se postupem času stále více obrací na Libuši s prosbou o názor, třeba jaké šaty se hodí na přednášku Emila Holuba – „snad si vezmu fialové anebo ty staré přešité, co myslíš?“⁸⁴ Radí se spolu o šití šatů, o zhotovení stříhů, v dopise se objevila i kresbička, kdy se zmatená Marie nemůže zorientovat v divném stříhu. Netuší, co si počít se zadním dílem tuniky – „postranní díly jsou cípáté, přece to nenechám jen tak viset?“⁸⁵

Libuše Bráfová se celý život zajímala o módu a šití. Víme, že odebírala časopis *Lada* (*List pro zájmy českých žen a dívek*), která byla přílohou *Módního světa*. Nejvíce času a zájmu ale nevěnovala vlastním oděvům, nýbrž lidovým (národopisným) textiliím, které s nadšením shromažďovala a uchovávala. Ně-

Obr. 4. Náčrt šatů, který nakreslila M. Červinková-Riegrová v dopise své sestře (ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Riegrové 21. 1. 1877, inv. č. 6/1).

kteří exempláře zapůjčovala i na výstavy, např. 14 ks oděvů bylo vystaveno na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895.⁸⁶ Početná sbírka lidového oděvu a oděvních součástí z pozůstalosti L. Bráfové je v současnosti uložena v depozitářích etnografického oddělení HM NM (v depozitáři se nachází 1483 inv. č.), nepatrná část je prezentována ve sbírkovém pokoji v Památníku F. Palackého a F. L. Riegra.

Libuše Bráfová si vedla notesové a kalendářkové zápisky o výdajích na domácnost, zapisovala si i recepty nebo jídelníčky.⁸⁷ Pro naše účely jsou zajímavé seznamy oblečení („košile škrobené, náprsenky, manžety, límce, košile obyčejné, košile jágrové, kalhoty, lajblíky, kapesníky“) a bytového textilu („povlečení, cichy, polštáře, ručníky, deky“).⁸⁸

Libuše Bráfová se po smrti své matky Marie (†1891) a sestry Marie (†1895) stává hlavní oporou a pečovatelkou svého otce F. L. Riegra. Otcí vedla domácnost a trávila s ním čas v Praze i na Malči. Z těchto let pochází i detailní Libušiny záznamy o předmětech v domácnosti pražské i malečské. Soupisy z let 1899 až 1902 jsou si velmi podobné a obsahují kromě textilu osobního a bytového i výčty dalšího vybavení domácnosti jako nádobí, skla, porcelánu, lamp, džbánů, nočníků, umyvadel, svíců, matrací, kompotů, zavařenin a vína.

75 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové 12. 5. 1873.

76 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 8, M. Riegrová L. Riegrové b. d., asi 70. léta 19. stol.

77 Matiné = dopolední neformální oděv.

78 ANM, fond Riegrová Marie, NAD č. 304, karton 2, L. Bráfová M. Riegrové 13. 6. 1888.

79 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 20.

80 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Riegrová L. Riegrové 9. 5. 1869.

81 Jako děti zesnulé Marie Riegrové-Palacké měly podle společenských norem zachovávat hluboký smutek vyjádřený i volbou černého oděvu.

82 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Bráfové 19. 6. 1891.

83 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Bráfové 9. 5. 1892.

84 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Bráfové 27. 10. 1890.

85 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Riegrové 21. 1. 1877.

86 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 18 (potvrzení od B. Augustinové o převzetí oděvů pro NVČS).

87 V osobním fondu L. Bráfová v ANM jsou zachovány kalendáře a zápisníky v nesouvislé řadě v rozmezí let 1884–1918.

88 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 1, inv. č. 8.

Obr. 5. Manželé Bráfovi v Rostokách u Prahy, 1903–1912 (Národní muzeum, H2-192953).

Například v „*Seznamu věcí otce v Malči před odjezdem v září 1899*“⁸⁹ se dočítáme, že se v prostorách záměčku nacházely: v kapli dvě alby,⁹⁰ jedna rocheta,⁹¹ pět ručníků, osm purifikatoria,⁹² čtyři humerály,⁹³ tři polštáře, tři antependia;⁹⁴ v pokojích prádlo postelní i pro hosty, deky bavlněné i plátěné, prostěradla plátěná i bavlněná, staré cíchy, plumeau,⁹⁵ plátěné a různé polštáře, otcův povlak na deku, dětský hantuch.⁹⁶ Seznam osobních věcí F. L. Riegra dále čítal „*ve velké truhle je rozličné staré prádlo k správě i památky po nás co dětech, záclony staré, 3 deky barevné*“, ručníky „*bíle znamenáné R*“, prádlo stolní jako velké bílé ubrusy, velké

ubrousky s gotickými iniciály FR, ubrousky s iniciálou R, malé čajové a kávové ubrousky, dečky, velké „*kafetuchy*“.⁹⁷ Podle dalších položek v seznamu můžeme usuzovat, že F. L. Rieger byl v odívání skromný muž. V prádelníku měl z osobního prádla pouze čtyři škrobené košile, dva lajblíky,⁹⁸ osm kalhot, dvojce plátěné punčochy a jedny vlněné, sedm límců, čtyři hedvábné a sedm obyčejných šátek.

V domácím účetnictví si paní Bráfová zaznamenávala vydané položky především za jídlo. Vyskytují se zde ovšem i částky zaplacené za oděvy a jejich údržbu nebo šicí potřeby, např. blůza 50 zl., boty 10 zl., kapesníky 60 zl., vestička 30 zl., záclony 160 zl., bavlna 78 zl., jehlice tři zl., naftalín 10 zl., mandl tři zl., mydlářka 63 zl., materialista 115 zl.⁹⁹ Bohužel nelze určit dataci zápisů.

Stejně jako si paní Bráfová vedla seznamy předmětů na Malči, k letům 1916–1917 nalézáme (takřka nečitelný) seznam prádla a domácích potřeb v Praze a v Rostokách: ložní a stolní prádlo, hadry na nádobí, sklo, ručníky a osušky, košile, kalhoty, sukně, lajblíky a kombiné, punčochy, šátky.¹⁰⁰

Ne všechno prádlo šily, opravovaly nebo praly ženy z rodiny Riegrovy samy. S velkým prádlem, žehlením i běžnou údržbou oděvů pomáhaly služebné. Když v létě Libuše se synkem Vašíčkem pobývala na Malči, prádlo jim prala v Praze služebná a pak ho posílala do Malče. Pokud byl A. Bráf v Praze sám bez služby, na praní prádla najímal pradelnu.¹⁰¹ Podle dopisu Albína Bráfa manželce víme, že si košile nechal opravovat v Ženském výrobním spolku českém.¹⁰² Rovněž některé pokrývky hlavy se dávaly čistit profesionálně. V dopise své sestře Marie popisuje klobouk s černým a šedým peřím, které má jít k „*puerce*“.¹⁰³

Bráfovi jako vlastníci oděvů z kožešin využívali služeb úschoven, jak bývalo přes léto v zámožnějších rodinách běžné. V ANM je dochovaný seznam věcí, které byly přijaty do úschovy Prvním zásobním společenstvem kožešníků v Praze v Karlově ulici 11. Profesor Bráf v dubnu 1907 odevzdal a v listopadu 1907 z úschovy vyzvedl: městský kožík s bobrovým límcem, městský kožík kočičí, městský kožík černý beráncí, sealový klobouk, rukávník, límec tchoř, sealový límec, tchoří rukávník, nutria čapku.¹⁰⁴ Všechny kožešinové výrobky zůstaly v majetku rodiny, do sbírek Národního muzea převedeny nebyly.

Nejen podle korespondence můžeme usuzovat, že ženy rodiny Riegrů i Bráfových neúnavně shromažďovaly svoje vlastní i cizí obnošené šatstvo, aby mohlo být předáno potřebným lidem. Například v dopise v roce 1909 píše bratr Libušina švagra Červinky Vladislav Červinka, že svoje

89 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 17.1

90 Alba = liturgický oděv (dlouhá tunika v bílé barvě).

91 Rocheta = liturgický oděv.

92 Purifikatorium = liturgický textil (šátek pokrývající kalich při mši).

93 Humerál = součást kněžského oděvu (pokrývka ramen).

94 Antependium = oltářní pokrývka.

95 Plumeau = pokrývka.

96 Hantuch = ručník (z něm. das Handtuch).

97 Kafetuch = z němčiny ubrus.

98 Lajblík = kabátek, vesta, u ženského oděvu živůtek.

99 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 20.

100 Tamtéž.

101 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 6. 8. 1888.

102 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové léto 1889.

103 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 6, M. Červinková-Riegrová L. Bráfové 15. 5. 1892.

104 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 19.

Obr. 6. Šatičky na 2–4leté dítě, z majetku L. Bráfové, 60. léta 19. století, rozměry: d. 44 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-193413).

starší šaty odesílá, ale „*hoši vše nosí až do roztrhání*“.¹⁰⁵ Nebo v jiném psaní Albína Bráfa je stručná poznámka, že do domu v Palackého ulici v Praze přišla žebračka a Albín jí dal jednu ze starých Libušiných košil.¹⁰⁶

5. Ukázky ze sbírky textilu rodiny Riegrových a Bráfových

5. 1. Dětství Libuše Riegrové

Libuše Riegrová (21. června 1860 Praha – 27. března 1930 Praha) měla štěstí, že se narodila do harmonického prostředí významné pražské rodiny Františka Ladislava Riegra a jeho ženy Marie, rozené Palacké. Libuše přišla na svět šest let po sestře Marii a tři roky po bratrovi Bohuslavovi. Dostalo se jí láskyplné péče, vytříbené výchovy a pro dívku v té době nadstandardního studia. Od mala byla zvyklá poslouchat rozhovory intelektuálů, předčítání periodik a literatury a následné diskuze na různá témata. Děti Riegrové se vzdělávaly nejdříve doma, jejich matka je učila francouzsky, malířka Amálie Mánesová malbě. Ve starším věku navštěvovaly veřejné školy, v případě dívek Městskou vyšší dívčí školu v Praze. Libuše poté pobývala v penzionátu Exile Superie-

Obr. 7. Dívčí punčochy, z majetku L. Bráfové, 60.–70. léta 19. století, rozměry: d. 42 cm, d. chodidla 18 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-193419).

ure de Jeunes Filles ve švýcarském Sankt Gallen a ve francouzském Institution de demoiselles Sophie Caillol v Nice. Na její výchovu měl kromě rodičů a starších sourozenců velký vliv i dědeček František Palacký.

5. 1. 1. Dětské šatičky

Dětské šatičky háčkované z červené příze svislým řetízko-vým vzorem byly nošeny 2–4letou Libuší Riegrovou. Není vyloučeno, že šatičky byly původně vyrobeny pro její starší sestru Marii. Šaty mají jednoduchý střih s těsným vrchním dílem s kulatým výstřihem ozdobeným paspulkou a s dlouhými rukávy zakončenými pružným lemem. Od pasu dolů je připevněna rozšiřující se sukénka. Okraj sukne je zdoben vpletenými proužky a obháčkováný půlobloučky z černé příze. Vrchní díl se vzadu zapínal na čtyři černé knoflíčky. Podobné háčkované šaty byly zobrazeny v časopise *Bazar* v roce 1870.¹⁰⁷

5. 1. 2. Dívčí punčochy Libuše Riegrové

Dívčí punčochy jsou pleteny hladce z bílé tenké příze s lemem zakončeným protáhlým obloučkovým vzorem. Na horním okraji je červenou přízí vpleten monogram a číslice

¹⁰⁵ ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 11, VI. Červinka L. Bráfové 19. 1. 1909.

¹⁰⁶ ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 10. 8. 1888.

¹⁰⁷ *Bazar*, roč. 2, 1870, s. 166.

Obr. 8. Vzorník výšivek, krajek a šití Libuše Riegrové, 70.–80. léta 19. století. Foto: A. Kumstátová (Národní muzeum, H2-187487).

„LR3“, které nám naznačují, že majitelkou punčoch byla Libuše Riegrová (číslo tři není věk, ale označení páru). Délka chodidla je 18 cm, celková délka je 42 cm. Obě punčochy byly během užívání opakovaně spravované.

5. 1. 3. Vzorník výšivek, krajek a šití Libuše Riegrové

Velký sešit s tvrdými deskami ukrývá desítky drobných ukázek ručních prací, které Libuše Riegrová vytvořila v 70.–80. letech 19. století. Na tvrdých listech modré barvy je přichyceno 44 vzorků pletené krajky, 83 vzorků háčkované krajky, 12 výšivek gobelínovým stehem, sedm perličkových výšivek na kanavě, čtyři perličkové výšivky na kartonu, tylová výšivka, dva plátěné vzorníky s ukázkami záplat, ažur, obšití knoflíkových dírek a sámečků, výšivka červenou bavlnkou s literou „L“, dvě ukázky ručního pletení. Dále v sešitě nalézáme háčkovaný kojenecký čepeček, kabátek a bryndáček, kojenecké červenobílé bačkorky, nátepníčky, modré pletené šatečky na panenku a dvě plátěné kojenecké košilky s monogramem „LR“. Některé vzorky jistě vznikly při vyučování na Městské vyšší dívčí škole, některé pozdější práce zřejmě v penzionátech. Kniha vzorků dokládá píli, systematickosti a rovněž výtvarný cit a zručnost studentky Libuše Riegrové.

5. 2. Osobnost, talenty a veřejná činnost Libuše Bráfové

Libuše Bráfová zdědila po předcích intelektuální schopnosti, jazykový, výtvarný a hudební talent a v neposlední řadě také empatii a sociální citění. Po vzoru své matky a sestry pokračovala v jejich započaté dobročinné práci. Angažovala se ve velkém počtu charitativních spolků a sdružení, např. ve Spolku sv. Ludmily, Komitétu dam pro městské opatrovny, školy mateřské a jesle, Záštitě, Československé ochraně matek a kojenců, Českém srdci, Ochráně opuštěných a zanedbaných dívek v Praze, Žen-

ském výrobním spolku českém, Dámském kruhu, Družině katolických dam.¹⁰⁸

Libuše Bráfová celý život ráda kreslila a malovala, dokonce zvažovala kariéru malířky, podobně jako její přítelkyně Zdenka Braunerová. Výtvarný cit se projevil ve členství ve spolku Mánes i v další velké zálibě, etnografii. Po několik desetiletí sbírala lidový textil, keramiku a kameninu, sklo a lidový nábytek. Byla členkou a posléze předsedkyní Hospodářského družstva pro svéráz krojový i bytový v Praze.

V mládí Libuše zvažovala i profesi spisovatelky a překladatelky z francouzštiny. Na tomto poli měla vzor ve své sestře Marii, která publikovala životopisy Bernarda Bolzana, Marie Riegrové-Palacké, Terezie Riegrové, a především napsala libreta pro opery A. Dvořáka Dimitrij a Jakobín. Libuše Bráfová se zhostila životopisu své milované učitelky Amálie Mánesové.¹⁰⁹

Libuše, stejně jako její sestra Marie, zdědila hudební talent po rodinné větvi Palackých a Měchurových. Obě sestry byly od dětství vedeny k hudbě, hrály na klavír a výborně zpívaly. Libuše velice ráda navštěvovala divadlo a koncertní síně. Častou zábavou u Riegrů, ať v Praze nebo na Malči, bylo muzicírování a konání hudebních a divadelních představení. Libuše se zapojila i do spolkové činnosti, v archivu nacházíme její členské legitimace Spolku pro pěstování písně a Českého spolku pro komorní hudbu v Praze.¹¹⁰

Libuše Bráfová pracovala až do konce svého života na poli charity a na ochraně rodinných památek. Zemřela ve svém pražském domě ve věku nedožitých 70 let dne 27. března 1930.

5. 3. Manželství

Albín Bráf (1851–1912) se s Libuší Riegrovou seznámil v zimě roku 1878 na domácím plese u Riegrů. Z podnětu Marie Červinkové-Riegrové byli na společenské akce

¹⁰⁸ ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 16.

¹⁰⁹ Libuše BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, Amálie Mánesová a její sourozenci. Zvláštní otisk z Osvěty, r. XLVI., č. 6–8, Praha 1916.

¹¹⁰ ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 2, inv. č. 16.

Obr. 9. Libuše Bráfová při organizaci sbírky šatstva a obuvi, 1910–1920 (ANM, osobní fond M. Riegrová, inv. č. 633).

do Pasiřské/Palackého ulice zvaní mladí univerzitní docenti a profesori, kromě A. Bráfa např. J. Goll, M. Nevole, J. Stupecký, L. Heyrovský, J. Kaizl.¹¹¹ Albín Bráf se o Libuši zajímal od první chvíle, Libuše o mladého právníka dlouho nejevila zájem. V zápiscích Marie Červinkové-Riegrové je poznámka ze dne 16. září 1882 o vyznání A. Bráfa Libuši, která ho odmítla. Otec Rieger pak Bráfovi vytkl, že šel na Libuši zhurta a že neměla čas ho poznat.¹¹²

Albín Bráf zřejmě uznal své netaktické chování a vysvětlil svůj postoj v dopise: „*Slečno Libuše! Nemám odvahy rozloučiti se s Vámi osobně a přece cítím neodolatelnou potřebu, abych k tomu, co mně v širém světě je nejdražší pronesl slovo přátelské. Promiňte mně, ranilo-li Vás, co jsem včera k Vám pronesl. Já ve své k smrti zraněné duši celou svou horoucí lásku k Vám odrážím. Však ani větvíčka naděje mi docela neschází, naděje, že nadále jako přítel zase smím s Vámi se setkat, že Vy mně zachováte vzpomínku přátelskou. Já jiné ženy hledat nebudu.....Buďte zdráva a šťastna.* Albín Bráf.“¹¹³

Libuše se na tehdejší poměry dlouho rozhodovala, jestli vstoupí do manželství a s kým. Libuši se pravděpodobně dvořil i F. A. Šubert,¹¹⁴ jak vyplývá z popisu domácího plesu 19. 1. 1884.¹¹⁵ Okouzil slečnu Riegrovou Jaroslav Červinka, bratr jejího švagra Václava Červinky? Lze na to usuzovat z otázky v dopisu Libušiny přítelkyně Anny Čihákové, zda může blahopřát k zasnoubení s důstojníkem Červinkou.¹¹⁶

Po naléhání rodiny Libuše v létě roku 1887 svolila se zasnoubením s Albínem Bráfem a byla naplánována svatba. Tolerantní Bráf se v dopisech raduje z maličkostí a na Libuši nespěchá: „*Ale Vy pravíte, že jste si na mne zvykla. Nechte ten zvyk si utvrzovat.*“¹¹⁷ „*Kdy má býti svazek duší našich zpečetěn, abychom vejíti mohli spolu v nový vlastní domov, v „náš“ domov a k „našemu“ krbu – to, má duše milá, buď ponecháno Vašemu rozhodnutí. Nebudu na to netrpělivě na-*

Obr. 10. Svatební foto novomanželů Bráfových, 13. 2. 1888, Praha (Národní muzeum, H2-192983).

léhat, vždyť jsme nyní už svoji, a to „nyní“ jest pro mne plno štěstí.“¹¹⁸

Sňatek byl uzavřen dne 13. února 1888 v kostele sv. Štěpána na Novém Městě pražském. Bráfovi, i přes velké rány osudu, prožili šťastné manželství trvající bezmála čtvrt století.

5. 3. 1. Manžeta na plesovou kytici

Manžeta je vytvořena z bavlněného damašku se vzorem rozkvetlých růží se stonkem a listem. Manžeta je vyztužena tvrdým papírem. Okraje jsou zdobeny bavlněným mulem a tylovou krajkou se vzorem květin, snad slunečnic. Na přední straně manžety jsou kladeným stehem vyšity proplétající se litery „AČS“ (Akademický čtenářský spolek). Pod nimi je vyšité datum 17. 1. 1883. Ten večer se konal 14. ples Čtenářského akademického spolku, kde Libuše Riegrová měla předtančení. Marie v lednu 1883 zůstala doma na Malči a pracovala na libretu, k Libušině programu si stručně

111 Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 26.

112 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 303–304.

113 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Riegrové 1. 9. 1882.

114 František Adolf Šubert (1849–1915) – dramatik, prozaik, divadelní ředitel.

115 M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 555.

116 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 11, A. Čiháková L. Riegrové 5. 10. 1886.

117 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Riegrové 7. 8. 1887.

118 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Riegrové 13. 9. 1887.

Obr. 11. Manžeta na plesovou kytici na ples Akademického čtenářského spolku, 1883, rozměry: 42 x 31 cm. Foto: A. Kumstátová (Národní muzeum, H2-198409).

Obr. 12. Vějíř brisé, z majetku L. Bráfové, začátek 20. století, rozměry: d. 20,8 cm. Foto: A. Kumstátová (Národní muzeum, H2-187372).

zapisuje: „*Sestra předtančila na akademickém plesu předevčírem.*“¹¹⁹ Jistě se zde Libuše setkala i s Albínem Bráfem, který se pravidelně účastnil aktivit Akademického čtenářského spolku.¹²⁰

5. 3. 2. Vějíř Libuše Bráfové

Vějíř typu brisé (list vějíře tvoří rozšířená žebra) se skládá ze 17 dřevěných žebíř. Krajní žebra jsou hladká, vnitřní žebra jsou v horní třetině dekorována jemným prořezáváním. Na přední straně je vějíř zdoben malbou rozkvetlé růže s listy a poupaty. Vějíř je dole spojen kovovým nýtem a v horní části původní bílou hedvábnou stužkou.

5. 3. 3. Kabelka Libuše Bráfové

Rámečková kabelka z přelomu 19. a 20. století je zhotovena z fialového sametu a řaseného saténu. Ve středu kabelky je v mosazném rámečku ukotven střípek z fialové bavlny, stejná dekorace je aplikována i na druhé straně. Ucho kabelky je vyrobené z fialového sametu na třech místech zpevněného mosaznými kroužky. Vnitřek kabelky je vyložen fialovým saténem.

Obr. 13. Dámská kabelka, z majetku L. Bráfové, přelom 19. a 20. století, rozměry: 14 x 10,5 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-187466).

Obr. 14. Dámský deštník, z majetku L. Bráfové, 1. třetina 20. století, rozměry: d. 90 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-143960).

5. 3. 4. Deštník Libuše Bráfové

Dámský deštník (délka 90 cm) je zhotovený ze skládací kovové konstrukce, na které je napnuta textilie z umělého vlákna tmavé barvy s šedým skvrnitým vzorem. Po obvodu deštníku vedou dva šedé pásy, stejně tak u delšího vrcholového hrotu. Dřevěná rukojeť je na konci zahnutá a ozdobena dvojicí střípeků z černé bavlny. Podle datace (1. třetina 20. století) deštník vlastnila Libuše Bráfová.

¹¹⁹ M. VOJÁČEK – L. VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I, s. 347.
¹²⁰ J. GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 23.

Obr. 15. Albín Bráf, konec 19. století (Národní muzeum, H2-192891).

5. 4. Manžel Albín Bráf

Albín Bráf, narozen 27. února 1851 v Třebíči, absolvoval Akademické gymnázium v Praze a poté pokračoval ve studiu na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity. Po docentuře v roce 1874 zahájil svoji pedagogickou dráhu, která ho velmi těšila. Sám Bráf říkával, že za to málo osobního štěstí, které zažil, děkuje především své učitelské činnosti. V době nejkřutějších ran osudu nalézal útěchu právě v tomto povolání a ve vědeckém bádání.¹²¹

Ze začátku vyučoval na Obchodní akademii v Resslově ulici a také dával přednášky o národním hospodářství na škole Ženského výrobního spolku českého v Praze, první dívčí škole v celém Rakousku, kde se tento předmět vyučoval.¹²² Od roku 1878 A. Bráf přednášel na české technice a od roku 1882 na své „alma mater“ – Právnické fakultě.¹²³ Důkazem, že Bráf byl vynikajícím rétorem a dokázal zaujmout nejen univerzitní publikum, svědčí jeho rozsáhlá popularizační

Obr. 16. Cylinder, z majetku A. Bráfa, do 1912, rozměry: v. 17 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-143923).

přednášková činnost v České společnosti národohospodářské, Dělnické akademii a dalších vzdělávacích spolcích.¹²⁴

Když v letech 1906–1908 navštěvoval budoucí rakouský císař Karel I. pražskou univerzitu, bylo mu vybráno několik profesorů. Mezi nimi figuroval jako vyučující na předmět národní hospodářství Albín Bráf.¹²⁵

Albín Bráf se stal blízkým politickým spolupracovníkem svého tchána F. L. Riegra. V únoru 1909 byl Bráf jmenován ministrem orby v kabinetu Richarda Bienerttha.¹²⁶ Vídeň se tak stala v následujících třech letech častým působištěm manželů Bráfových. Zdravotní stav A. Bráfa se s postupujícím věkem zhoršoval, cítil se vyčerpaný, funkce ministra ho nenaplnovala. Přes zimu 1911–1912 pobýval Bráf na léčebném pobytu na Istrii v městečku Lovran a zdálo se, že se jeho kondice zlepšila. Ačkoliv neměl A. Bráf zájem pokračovat v politické kariéře, nakonec se nechal přemluvit k znovupřijetí ministerského postu.¹²⁷ Letní měsíce Bráfovi tradičně trávili ve své roztocké vile, naposledy sem Bráf přijel na začátku června 1912. Aby mohl jako ministr úřadovat, byla mu zde zřízena kancelář a telefonní linka do Vídně. Jeho zdravotní stav se však stále zhoršoval a 1. července 1912 s posledními slovy „*Tak dobrou noc*“ zemřel.¹²⁸

5. 4. 1. Cylinder Albína Bráfa

Pánský cylinder vysoký 17 cm je vyroben z černé plsti a ve spodní části korpusu je lemován černou stuhou. Vnitřek je podšit moiré rypsem¹²⁹ a plátnem. Okraj je zpevněn hnědou usní. Buřinka je značena „Dames Melville & Co/14.56 Regent Street/London“. Na podšívce cylindru je jméno pražského dodavatele A. Stibrala a iniciály „AB“ značící majitele cylindru.

5. 4. 2. Úřednický klobouk Albína Bráfa

Dvourohý klobouk z černé plsti byl součástí úřednické uniformy, která se v tomto případě nedochovala. Klobouk je

121 J. GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 21.

122 Tamtéž, s. 10.

123 Tamtéž, s. 12.

124 Tamtéž, s. 21.

125 Jan GALANDAUER, Karel I.: Poslední český král, Praha – Litomyšl 1998, s. 30–31.

126 J. GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 48.

127 Tamtéž, s. 52.

128 J. GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 55.

129 Ryps = tkanina (se základem plátňové vazby) s podélnými nebo příčnými vroubkami.

Obr. 17. Klobouk k úřednické uniformě, z majetku A. Bráfa, začátek 20. století, rozměry: 20 × 39 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-143925).

podél vrcholu lemován černou rypsovou stuhou a po celém hřbetu bílým pštrosím peřím. Na čelní straně je aplikována dracounová borta a knoflík ze žlutého kovu s plastickým reliéfem císařské orlice. Vnitřní okraj je zpevněn pruhem usně. Vnitřek dýnka je podšit bílým saténem s iniciálami „AB“. Pokrývka hlavy se dochovala v původní papírové krabici profilované pro tvar dvourohého klobouku.

5. 5. Syn Václav Bráf

V průběhu léta 1888, během svatební cesty po Itálii a po návratu domů, v rodinné korespondenci probleskují poznámky o Libušiných těhotenských nevolnostech. Především šťastný novomanžel Albín v každém dopise projevuje starost o budoucí matku: „Ničeho se neboj, zdravé ženě nepříhoda se tak snadno něco při porodu, ... jen když dbá o své zdraví a nevydává je zbytečně v šanc.“¹³⁰ Nastávající otec si představuje, „jaké to bude, až za rok budu chodit po malečské zahradě Ty, já a Baby. Děťátko už by se smálo a houkalo“.¹³¹

V srpnu 1888 uběhlo půl roku od jejich svatby a Albín Bráf v dopise vzpomíná, jak před půl rokem Libuše přišla do jeho bytu a tam byli spolu v lásce manželské. Dále píše, že po služce Mařence posílá želatinu, botky a nějaké šatstvo, které si Libuše upraví.¹³² Jméno miminka už bylo zřejmě vymyšleno s dostatečným předstihem soudě podle zakončení jednoho Bráfova srpnového dopisu: „Vašíčka neb Libušičku pozdravuji otcovsky.“¹³³

Obr. 18. Bráfovi, kolem 1892 (Národní muzeum, H2-192944).

Jediné dítě manželů Bráfových, syn Václav, se narodilo 6. listopadu 1888. Libuše se po narození syna nemohla dlouho zotavit, jak vysvítá z korespondence mezi manžely Bráfovými. Také sestra Marie se o Libušině dlouhé poporodní nemoci zmiňuje s poznámkou, že se o sestru ve dne v noci starala jejich matka.¹³⁴

Syn Václav měl křehké zdraví, jako miminko byl do slova vypiplán. Vystřídalo se u něj několik kojných, přikrmovali ho a sledovali jeho hmotnost více než první rok života. Albín Bráf píše matce půlročního chlapce: „*Těším se na zprávy od Tebe, jak jsi dojela a jak jsi dítě nalezla. Jsem přece naplněn o toho nebohého tvora velikou starostí. Bylo by ho škoda, když tak nadějně se vyvíjel dříve.*“¹³⁵

Malý Václav kvůli zvýšené nemocnosti ze začátku ani nenavštěvoval veřejnou školu, měl domácího učitele. Jazykům, kreslení a hudbě ho pak vyučovali rodiče. Václav byl velmi nadaný student, gymnázium absolvoval s vyznamenáním a v říjnu 1906 zahájil studium na právnické fakultě.¹³⁶ Bohužel náchylnost k tuberkulóze z obou větví rodiny se u Václava naplno projevila v zimě 1908. Rodiče svého těžce nemocného syna převezli na léčení do věhlasného plicního sanatoria v Görbersdorfu¹³⁷ (dnes Sokołowsko v Polsku), kde s ním otec zůstal až do Václavova posledního dne 25. května 1908.¹³⁸

5. 5. 1. Dětská košílka

Košilka na batole je ručně šitá z bílého plátna. Košílka má jednoduchý mírně áčkový střih s dlouhými volnými rukávky. Pod náprsenkou je košílka silně nabrána a po stranách jsou šité rozparky. Úzký kulatý výstřih se vepředu zapíná na nítěný knoflík, stejně tak rozstřížený přední díl. Dětské plátěné košílky byly nošeny holčičkami i chlapečky bez významných zásahů módních vlivů. Podle střihu a absence výzdoby bude košílka patrně mladší než 60. léta 19. století, kdy byla Libuše Riegrová batole, to znamená, že košílka byla

130 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 7. 8. 1888.

131 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 12. 8. 1888.

132 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 13. 8. 1888.

133 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 10. 8. 1888.

134 M. ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie Riegrová rodem Palacká, s. 171.

135 ANM, fond Bráfová Libuše, NAD č. 116, karton 3a, A. Bráf L. Bráfové 29. 5. 1889.

136 J. GRUBER, Dr. Albín Bráf, [1923], s. 28–29.

137 Tamtéž, s. 46–47.

138 Národní politika, roč. 26, 27. 5. 1908, s. 16.

Obr. 19. Dětská košilka, 2. polovina 19. století, rozměry: d. 49 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-193409).

nošena Václavem Bráfem. Košilka je v dobrém stavu, byla nejspíše uchována na památku. Za normálních okolností se osobní či spodní prádlo nedochovalo, nosilo se do roztrhání, poté se kusy látky zužitkovaly například na pleny, záplaty či hadry.

5. 5. 2. Povijan

Povijan je zhotoven z pruhu hrubě tkané látky plátnové vazby v tmavě vínové barvě. Na obou koncích je přišita rypsová stuha totožné barvy. Povijan je zdoben křížkovým stehem ze žluté bavlnky s motivy vlnovky s listky a stylizovanými hvězdicovitými květy. Obruba je obšita totožnou žlutou bavlnkou. Celkově povijan měří 336 cm. Povijan sloužil k pevnému zavázání peřinky s novorozencem. Domněnku, že povijan byl vyroben pro Václava, podporuje fakt, že obdobné povijany jsou datovány od 70. let 19. století.¹³⁹ Návod na analogický povijan byl zveřejněn v *Nových pařížských modách*¹⁴⁰ v roce 1895.¹⁴¹

5. 5. 3. Pokrývka dětská

Dětská pokrývka je obdélného tvaru rozměru 142 × 109 cm. Deku je vyrobena ze světlého vlněného sukna podloženého modrým plátnem. Po obvodu je aplikovaný volán překrytý paličkovanou krajkou. Pokrývka je vyšita plochým stehem

Obr. 20. Povijan, poslední čtvrtina 19. století, rozměry: d. 336 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-193412).

Obr. 21. Dětská pokrývka, poslední čtvrtina 19. století, rozměry: 142 × 109 cm. Foto: A. Kumstátová (Národní muzeum, H2-193420).

(technikou malby jehlou) barevnou bavlnkou květinovým vzorem – izolované květiny, např. konvalinka, růže rozkvetlá i poupě, chřpa, vřes, bledule, maceška, hvozdík. Příkrývka byla pravděpodobně vytvořena pro malého Václava. Návod na obdobný výrobek (poduška s rostlinnou výšivkou a krajkovou obrubou) byl zveřejněn v *Nových pařížských modách*.¹⁴²

5. 5. 4. Buřinka Václava Bráfa

Buřinku z černé plsti nosil student Václav Bráf. Buřinka je olemována černou rypsovou stuhou. Buřinka je vevnitř vyztužena hnědou usní, podšívka je zhotovena z červeného saténu. Pokrývku hlavy vyrobila firma V. Čekan. Podnik Václav Čekan založil v roce 1846 a provozoval velkoobchod s kloboučnickým zbožím ve Vodičkově ulici 20 a poté i na dolním konci Václavského náměstí v Praze (Václavské náměstí 12). Na podšívce je jedna z reklamních značek firmy Čekan – napodobenina erbu Velké Británie bez štítonošů a bez klenotu, s Podvazkovým řádem s heslem „HONI SOIT QUI MAL Y PENSE“.¹⁴³ Buřinka byla patrně určena pro vývoz do zemí britského impéria.

¹³⁹ Bazar, roč. 4, 1872.

¹⁴⁰ Titul vycházel v letech 1895–1916 v nakladatelství A. Hynka, poté název změněn na *Nové mody*.

¹⁴¹ *Nové pařížské mody: List paní a dívek českých*, 1, 1. 3. 1895, s. 17.

¹⁴² *Nové pařížské mody: List paní a dívek českých*, 1, 19. 5. 1895, s. 18.

¹⁴³ Překlad z dialektu starofrancouzštiny: „Hanba tomu, kdo o něm špatně smýšlí.“

Obr. 22. Buřinka, z majetku V. Bráfa, 1900–1908, rozměry: v. 18 cm. Foto: O. Tlapáková (Národní muzeum, H2-143924).

Obr. 23. Václav Bráf, kolem 1905 (Národní muzeum, H2-192888).

6. Závěr

Informace o oděvní kultuře, vkusu a zručnosti žen z rodiny Riegrový nám nejlépe demonstruje trojrozměrný pramen v podobě dochované sbírky textilu a oděvních doplňků, z archivních materiálů pak rozsáhlá korespondence a další materiály uspořádané do jednotlivých osobních fondů a uložené v Archivu Národního muzea. Ačkoliv se rodina F. L. Riegra i A. Bráfa jistě vymykala průměru, přesto mnohé získané poznatky můžeme aplikovat i na jiné české měšťanské rodiny v rozmezí let 1850–1930.

Dívky z rodiny Palackých a Riegrových se od dětství zdokonalovaly v ručních pracích, cvičily se v opravě a čištění oděvů, v údržbě domácnosti. Tato činnost se jim sta-

la v podstatě každodenní rutinou. Díky svému finančnímu zázemí zaměstnávaly vždy několik služek a některé práce zadávaly mimo dům. Přesto zřejmě nebylo příliš mnoho všedních dní, které by trávily bez jehly a nitě či pletacích jehlic a přize. Tyto činnosti braly jako svou povinnost i radost z tvůrčí práce. Za svůj život jistě vytvořily velké množství výrobků, z nichž rozhodující část darovaly v rámci svého filantropického působení, menší část si ponechaly pro sebe a své bližní. Vybrané kusy oděvů po zesnulých členech rodiny byly uchovány jako privátní památka.

Příspěvek prezentoval výsek sbírky oděvů a oděvních doplňků, které Libuše Bráfová uchovávala po své nukleární rodině. Přestože celkový soubor textilu je početně dosti rozsáhlý, nebyla mu věnována při dědickém řízení ani při budování soukromého muzea v roce 1930 náležitá péče. Oděvy byly po desetiletí nešetřně uloženy v expozici Památník F. Palackého a F. L. Riegra a v přilehlých prostorách. Malá část kolekce byla odborně zpracována v 60. letech 20. století po převzetí exponátů do Národního muzea. Větší části sbírky se dostalo zasloužené pozornosti až v 90. letech 20. století při celkové rekonstrukci expozice.

V současnosti je oděvům poskytována adekvátní péče spočívající ve vhodném uložení v depozitářích, restaurování a chemicko-technologickém průzkumu, dokumentaci, evidenci a prezentaci, např. v nové expozici Dějiny v Historické budově Národního muzea.

Prameny

Archiv hlavního města Prahy, Magistrát hl. města Prahy I., MHMPI./Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), [2. 8. 2021] Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1E01123023A911E08F90005056C00008>

Národní muzeum, Historické muzeum, Oddělení starších českých dějin, archiv oddělení a přírůstková agenda, evidence I. a II. stupně (č. př. 101/69 – 12. 12. 1967 předávací seznam Památník F. Palackého).

Archiv Národního muzea:

osobní fond Bráfová Libuše, NAD č. 116
osobní fond Červinková-Riegrová Marie, NAD č. 131
osobní fond Guth Karel, NAD č. 156
osobní fond Rieger Bohuš, ml., NAD č. 302
osobní fond Riegrová Marie, NAD č. 304

Inventáře

Archiv Národního muzea, Písemná pozůstalost Františka Palackého a jeho blízkých (1772–1968), zpracovala J. Hoffmannová, 1976.

Archiv Národního muzea, Libuše Bráfová-Riegrová (1860–1930), inventář č. 59, NAD č. 116, zpracovala Emilie Pecharová, Praha 1975.

Archiv Národního muzea, Marie Červinková-Riegrová (1854–1895), inventář č. 58, NAD č. 131, zpracovaly Emilie Pecharová a Lucie Swierczeková, Praha 1975 a 2005.

Archiv Národního muzea, Karel Guth (1883–1943), inventář č. 200, NAD č. 156, zpracovali Jan Schwaller, Kateřina Pařízková, Jarmila Pešková.

Dobová periodika

Bazar, roč. 2, 1870.

Nové pařížské mody: List paní a dívek českých, roč. 1, 1895.

Výstava starožitností Národní jednoty severočeské, Národní listy, roč. 53, č. 319, 20. 11. 1913. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:6f2aac40-90b9-11dd-a4e7-000d606f5dc6?page=uuid:2b1f3e50-6290-11e7-b92d-005056827e51>

Národní listy, roč. 53, 1913.

Literatura

Božena AUGUSTINOVÁ, Marie Červinková-Riegrová: Životopisný nástin, Praha 1897.

Libuše BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, Amalie Mánesová a její sourozenci. Zvláštní otisk z Osvěty, r. XLVI., č. 6–8, Praha 1916.

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie Riegrová rodem Palacká: Její život a skutky, Praha 1892.

Antonie DOLEŽALOVÁ (eds.), Albín Bráf: politik, národohospodář a jeho doba, Praha 2013.

Zoroslava DROBNÁ, Památník Františka Palackého v Praze: Průvodce sbírkami. Katalog a průvodce oddělení starších českých dějin Historického muzea v Praze, Praha 1990.

Jan GALANDAUER, Karel I.: Poslední český král, Praha – Litomyšl 1998.

Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, život a dílo: Díl první. Paměti, Praha 1922.

Josef GRUBER, Dr. Albín Bráf, život a dílo, Praha [1923].

Berenika KOHOUTOVÁ, Libuše Riegrová-Bráfová: Životní postoje v rodinných souvislostech, Bakalářská práce, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, vedoucí práce prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc., Praha 2007.

Anna LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Lidé minulých dob: Kniha lidských a básnických osudů, Praha 1941.

Pavel MÁŠA, František Ladislav Rieger jako tvůrce a objekt české historické paměti, Dizertační práce, Historický

ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., Brno 2022.

Pavel MÁŠA, „Kus české historie je ukončen“: Pohřební a vzpomínkové rituály při úmrtí zakladatelů české politiky, Magisterská diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., Brno 2015.

Pavel MÁŠA, Poslední věci vlastence: Smrt a pohřeb Františka Palackého, Bakalářská práce, Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, vedoucí práce PhDr. Zdeňka Stoklásková, Ph.D., Brno 2013.

Památník Palackého, Valašské Meziříčí 1926.

Alois POLÁK – Roman FARSKÝ, Slovník tkanin. Praha 1951.

Dana PŘENOSILOVÁ, Oděvy z daru dr. Bohuslava Riegra ve sbírkách Oddělení starších českých dějin Národního muzea, Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum, 2018, roč. 63, č. 3–4, s. 226–236.

Dana PŘENOSILOVÁ, Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Praha 2018.

Věra PŘENOSILOVÁ, Památník Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra, Praha 1999.

Maryša RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české, Praha 1945.

Karel STLOUKAL, Museum Fr. Palackého a Fr. Lad. Riegra. Praha 1935.

Lubomír SRŠEŇ, Zpráva o probíhající rekonstrukci Památníku Františka Palackého v Praze, Zpravodaj Historického klubu. Časopis Sdružení historiků České republiky (Historického klubu 1872), 1997, roč. 8, č. 1, s. 45–48.

Milan VOJÁČEK, František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč: Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa, Praha 2013.

Milan VOJÁČEK, Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa, Praha 2014.

Milan VOJÁČEK – Luboš VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I (1880–1884), Praha 2009.

Milan VOJÁČEK – Luboš VELEK (eds.), Marie Červinková-Riegrová: Zápisky II (1885–1886), Praha 2013.